

گویند که زوالی و عدمی در پے نذر و این را باعتبار خلقت بشری و صور انسانی عدم و زوال است
 نیست مطلق هم توان گفت باعتبار صفات الوهیت و قوام وجود او بذات حق اگر چه این وجود
 ظاهری فانی شدن است چرا که وجود باسی بیش نیست و لباس اعتبار را نشاید بلکه من و چه نیست
 و من و چه هست بنا بر این گوید قوله

آنز چہ گویم هست از خود خبرم چون نیست | از بهر چه گویم نیست با و نظر م چون هست

از خود خبرم چون نیست یعنی از آن جهت که ما را با نیستی و ابستگی است یا در زمانے که از خود خبر ندارم با
 و نظر م چون هست یعنی از آن جهت که با هستی او مرا تعلق است یا در زمانے که با و نظر دارم معنی بیت
 آنست که این وجود را در معرض هستی چون نشانم هست مطلق چون تو انم خواند چون از وجود خود خبر
 ندارم و خود معدوم و زوالی و عدمی در پے دارم و نیز از برائے چه نیست گویم چون عاشق اویم متصف
 بصفات او گردیده ام و بموجب کلام مؤثر فی الوجود **إلا الله** قوام وجود ما بذات اوست بلکه من و چه هست
 توان خواند و بوجه نیست تو انگفت یعنی باعتبار باطن که کنایه از متصف شدن بصفات معشوق و قوام
 او بذات محبوب هست توان خواند و باعتبار ظاهر که مراد از ان خلقت بشری و صور انسانی است نیست
 توان گفت چون منتهاے کار عاشق بر فنا ی خود است و وصول بقای او بنا بر این گوید قوله

چون شمع وجود من شب تا بسحر خود را | می سوخت چو پروانه تار و زیا تمشت

معنی آنست که منے محبوب من وجود ما که مانند شمع محفل افروز عشاقان است در شب محویت
 و فنا تا هنگام طلوع سحر بقا مانند پروانه تمام شب میسوخت و از پائنتشت و در جانفشانی تعافل
 و تکاسل روانداشت و دقیقه از وقایق فنا و زنگذاشت چون عاشقی که از خود گذشته بر منصف وحدت
 حقیقی بلوس فرمود در نظرش کفر و اسلام یکسان است که هر دو صفتی از صفات اویند بنا بر این گوید قوله

در غالیه خشبو شد در گیسوے او چچید | در و سمه کما نکش شد در ابروے او پیوست

معنی آنست که اگر غالیه اسلام خوشبو شده و باغ طالبان را معطر میسازد نسبت بگیسوے او
 دارد و اگر و سمه کفر که رنگ نیلی بر جبین کافران کشیده از آنست که نسبت با بروے او دار یعنی هر دو
 نسبت بوسے دارند و مظهر جمال و جلال گردیده چون مشاهدۃ الابرار بین التجلی و الاستتار است
 و درین هر دو حال بر جان عاشق خرابست گوید قوله

شمع دل مشتاقان نشست چو او بر خاست | افغان ز نظر بازان برخاست چو او نشست

معنی آنست که چون او در انجمن مشتاقان برخاست لے ظہور کرد و در آمد شمع دل عاشقان فرو خوابید لے بنیستی در آمد و چون نشست یعنی بغیبت و درآمد از جهت محرومی ازان حلاوت دید شور و شغب از عاشقان برخاست آسے و ہر دو حال بر جان عاشق خرابیت کہ سہ سوزم گرت نہ بنیم میرم چو رخ نمائی پد چون ظہور محبوب زندگی عاشق است بنا بران گوید قولہ

باز آئی کہ باز آید عمرے شدہ حاقظارا | ہر چند کہ ناید باز تیرے کہ برفت از دست

معنی آنست کہ لے محبوب من باز آؤ خود را از خلوت تھانہ نھا بر منصفہ ظہور در آر کہ بسبب ظہور تو مرقظا را عمر از دست رفتہ باز بدست مے آید یعنی از سرفوز زندگی مے یابد ہر چند کہ عمر رفتہ مرا بمنزلہ تیر از کمان جستہ و وقت از دست رفتہ را قابلیت عود نیست غزل

دل سراپردہ محبت اوست | دیدہ آئینہ دار طلعت اوست

معنی آنست کہ از دل من محبت غیرتے را گنجایش نیست کہ سراپردہ محبت اوست و در چشم من خیال غیرتے را نمایش نہ کہ آئینہ دار طلعت اوست یعنی دل و دیدہ ہر دو را وقف راہ دوست ہو کر وہ ام کہ بجز عشق و محبت اور اور دل راہ نیست و جز خیال اور اور چشم بار نہ و چون عاشق را ہما سوا محبوب التفاتے و توجہے نیباشد بنا بران گوید قولہ

من کہ سر بر نیارم بدو کون | گردنم زیر بار منت اوست

معنی آنست کہ من ہما سولے محبوب التفاتے ندارم و بکونین توجہے نھے آرم این از آنست کہ گردن من زیر بار منت کہ مارا از کتم عدم بوجود آور دو بار ان نھماے لا احصا بر کشت زار وجودم ریخت و بعشق خود آشتنا ساخت باید دانست کہ جملگی انسان سہ نوع اند اول عوام کہ کار بر نھت شرعی کردہ و بظوظ نفسانیہ ولذت جسمانیہ پر وجہ مرض و مشروع گشت و گفت کہ مسلمانے ہین است دوم زاہد کہ از حظوظ مرخصہ ولذات اینجہانی بگذاشت و از بے حصول ولذات اینجہانی شتافت و گفت کہ حاصل نیست و عاشق ازین ہر دو گذشت و بہ بال بہت پرید بنا بران گوید قولہ

تو در طوبے و ما وقامت یار | فکر ہر کس بقدر بہت اوست

معنی آنست کہ لے زائد تو دوطوبے کہ طلب بہشت و امید حصول درجات و ماو طلب معشوق کہ فکر ہر کس بقدر استعداد اوست کہ تو صوابید خود بہ بہشت دیدہ و ما بمعشوق خود چون جناب معشوق بس بلند است کہ بچکس را در انجا بازیت کہ لایدا ہر کہ احد من العالمین بنا بران گوید قولہ

من کہ باشم در ان حرم کہ صبا پرودہ وار حرم حرمت اوست

معنی آنست کہ من کیستم کہ بکنہ معرفت تو رسم جائیکہ صبا کہ کنایہ ازان حضرت ست پرودہ وار حرم حرمت اوست یعنی بیرون در ماندہ و بکنہ معرفت تو نہ رسیدہ کہ اذک میت و انہم میتون یعنی لے محمد تو مردہ بکنہ معرفت ما میری و خلق مردہ اند بکنہ معرفت تو میرسد چون تغیر و تبدیل فنا لازمہ عاشق است گوید قولہ

من و دل گرفتہ شدیم چہ باک غرض اندر میان سلامت اوست

یعنی اگر من و دل ما در راہ عشق او فانی شدیم باکے نیست کہ کار عاشق ہمین است اما مقصد آنست کہ عوارض و آفتے و امتیاز وقت تو نگر و در چنانچہ جاے دیگر خود گفتہ سے تومی باید کہ با ورنہ سہلست و زبان مایہ جانی و مالی چون خیال معشوق بہر دم و ہر لحظہ در پیش چشم عاشق میباشدا گاہ گاہے آن خیال مرتفع میشود و آن موجب گشتگی عاشق میگردد بنا بران گوید قولہ

بے خیالش مباد و منظر چشم از انکہ این گوشہ خاص خلوت اوست

یعنی ارادہ من بگی متعلق ہمین است کہ خیال او را از ما جدائی مباد و دمام ہمدین جا نگیر ما و از انکہ این گوشہ منظر خاص خلوت اوست کہ غیرے را در و گنجایش نہ و چون درین دار دنیا ہر عاشقے کہ علم سرفرازی می افزا و ہمہ از اثر تفضل اوست گوید قولہ

ہر گلے نو کہ شد چمن آراے اثر رنگ و بوے صحبت اوست

ہر گلے نو کہ کنایہ از عاشق است آرایندہ چمن دنیا گردید و عشق بازی معروف شد ہیچ میدانی از صحبت اینہمہ از اثر رنگ و بوے فیض مقدس و لطف اقدس محبوب است و بحتمل کہ در چمن دنیا ہر گارنھے کہ روے مینماید اینہمہ ظہور جمال اوست و چون بہر دوری نام آوری بظہور آید کہ حقیقت را بہر دور ظہوریت بزد است بر جہان افتادہ نوریت گوید قولہ

دور محبون گذشت و نوبت است ہر کسے پنج روز نوبت اوست

معنی آنست که تا قیام قیامت اینجنان از وجود عاشقان خالی نخواهد بود و قبل ازین مجنون در عالم
عشق علم سرفرازی می افراشت و الحال نوبت با افتاده ماکوس نام آوری بیدان عشق میزنم
و چون ما خواهم رفت و گیرے خواهد آمد ۵ نخواهد این چمن از سر و لاله خالی ماند یکے همیرود و
دیگرے ہی آید ۶ که پخیز و نوبت اوست و چون هر چه بعاشقان میرسد از عشق و طرب همه از دست
است بنا بران گوید قوله

ملکت عاشقے و گنج طرب | هر چه دارم زمین همت اوست

معنی آنست که اینهمه سلطنت کشور عشق حاصل نموده ام و گنج طرب که کنایه از آزادی کونین است
بدست آورده ام از برکت همت و توجه اوست و گرنه من کیستم و از دست ما چه خیزد و چون عجز و
تذلل و تواضع و انکسار لازمه عاشق است گوید قوله

گر من آلوده و امنم چه عجب | همه عالم گواه عصمت اوست

اشکال این بیت آنست که ثابت شدن عصمت بگواهی همه عالم چگونه موجب عدم زیان آلوده
و امانان باشد حل این اشکال آنکه چون عصمت او ثابت شود او بمنزله فرشته باشد که مشهور^{الصحة}
است پس مضمون این بیت متحد مضمون این بیت است ۵ و انم که بگذرد ز سر جرم من که او
گر چه پری و شست و لیکن فرشته خوست ۶ برین تقدیر لفظ عصمت بمعنی معصوم و اگر لفظ
مذکور بمعنی عاصی باشد معنی آن باشد که عاصمی او مرا از هر زیان خواهد رها کند و میتواند بود
که مراد آن باشد که مقصود عاشق همیشه آن باشد که هر نیکی که هست بمعشوق رسد و هر بدی که
هست بمن رسد پس میگوید که چون عصمت او که مقصود اصل است ثابت شد آلوده دامنی من
که مقصود من است زیانی ندارد و چون سینه عاشق از بارقات جلال محبوب سوخته شد سجد
که از خودی خود هم گذشته و نه از شخص خود خبر و نه از باطن خود اثر بهر حالے که باشد اسیر کند
دلدار است گوید قوله

فقط ظاهر مبین تو حافظ را | سینه گنجینه محبت اوست

معنی آنست که اے طالب صادق برین پیروی و بے سرو سامانی ظاهر من نگاه مکن اگر چه از خود
و از دو عالم مفلس و بی هیچ نمے ازیم فاما از گنجینه محبت دوزخینه اسرار تهیدست نیم غزل

دارم امید عاطفته از جناب دوست | کردم جنایتی و امیدم بعفو دوست

عاطفت مهربانی جنایت گناه معنی آنست که مدام چشمداشت مهربانی از جناب دوست دارم که بنده عاصی ام که تو مارا بر لے معرفت عبادت آفریده که وما خلقت الجن والانس الا ليعبدن اے ليعرفون نہ بر لے عبث اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا و ما از راه غفلت و کور ولی گرفتار نفس اماره گشتیم و بہ لہو و لعب میگذاریم و با وجود این امیدم بعفو دوست کہ خود فرمودہ کہ ان اللہ یغفر الذنوب جميعا و چون نومیسی از ان جناب و بال است کہ سہ نا امید از جحش شیطان بودہ بنا بر ان گوید قولہ

دانم کہ بگذرد ز سر جرم من کہ او | گر چه پر پوشست و لیکن فرشته خوست

پری در حسن معروف اما ہر کار او نماید موجب خرابی او شود پس کنایت از صفات تہریہ فرشتہ خو کنایت از صفات غفاریہ و گذشتن بموجب عفو کردن و بخشیدن است معنی آنست کہ مارا یقین است کہ ابستہ از سر جرم من در گذرد و جز مہای بار اعفو فرماید کہ آن محبوب من اگر چه موصوف بصف تہاریست اما بیشتر کار او بصف غفاریست کہ سَبَقَتْ رَحْمَتِي عَلَىٰ غَضَبِي و چون عاشق را باید کہ در خدمت معشوق بنوع اشتغال نماید کہ غیر بر ابران اطلاع نباشد چون طریقہ ملائیمہ بنا بر ان گوید قولہ

سر را چو گوے بر سر گوے تو با ختم | واقف نشدے کہے کہ چہ گویت اینچہ گویت

گوے بکان فارسی مشہور و بکان عربی یعنی کوچہ باختن فدا کردن و نثار کردن واقف خبر دوا معنی آنست کہ لے محبوب من طاعت و خدمت ترا بجای رسانیدم کہ سر را فدا لے گوے تو کردم یعنی سر ہم در بیغ نہ داشتیم و با اینہم کہے مطلع نشد کہ اینچہ کوچہ است و این کہ ام گویت و یا آنکہ سر را گوے و اردو قف میدان عشق ساخته ام و کہے را بر ان واقف نہ ساختہ و چون کار عاشق موقوف بجز بآہیہ است و آن معلول ببلد نیست بنا بر ان گوید قولہ

بے گفتگوے زلف تو دل را ہمیشہ | باز زلف سرکش تو کار وے گفتگوست

معنی آنست کہ بے گفت و شنید زلف تو کہ کنایہ از جذبہ عشق است دل را ہی کشد باز زلف سرکش تو کہ ہمان جذبہ عشق است کہ طاقت گفت و شنید دارد و ہر کار او را بد بخالصانش در آرد کہ لامانع از اعطیت شاید حال است چون کار عاشق مدام بگریہ و زاریست بحجت استغنائی معشوق بنا بر ان گوید قولہ

چندان گریستم که هر کس که برگزشت | در اشک ما چو دید روان گفت اینچه پوست

معنی آنست که اے محبوب من بسبب استغنائی تو که در حق ما رو ایداری و هیچ نوع باحوال ما نظر میکنی گریه و اشکباری من بجای رسید که هر کس را نظر بر ما افتاد و گریه ما را مشاهده نمودن فی الحال گفت اینچه پوست یعنی گریه من بمنزله رسیده که از اشک ما جوے روان شده و چون بکنه معرفت محبوب و سرخشی او بچکس نتواند رسید بنا بران گوید قوله

بچستان دغان که نه بنیم از و نشان | مولیت آن میان ندانم که اینچه پوست

دغان کنایه از اسم مشکلم و چون مسئله کلام تحقیق و کیفیت او اوق و اصعب است از صفات دیگر پس هذا دروے نزاع بسیارست مخفی نماید که صفات حق متقابله در میان اسم جلال و جمال یک اسمت جامع بینهما متولد از آنها که میان عبارت از آنست و چون کشف کسے بغیر از اقطاب نشود بنا بران موسے نسبت و او شیخ عبدالواحد که دغان محبوب را که نقطه و هیچ و جوهر فرود گفت اند و میان محبوب را باریک تر از موسے و طول بے عرض دهمتہ سے نشان موسے میانست که دل دران بستم به زین پیرس که خود در میان نمی بنیم به سے اے آنکه جزو لایخبری دغان تست به طوله که هیچ عرض ندارد میان تست به نشان از دغان نقطه احدیت که بواسطه بے نشانی و غیب هویه هیچ موسوم کرده و اشارت از میان بمبر تبره وحدت و طولش عبارت از جامعیت اوست احدیت و واحدیت اما در رساله حق الیقین نبشته که چون وحدت متعین نقطه نمود و از سرعت انقضای تجد و تعینات متباینه مانند خط صورت بست از اینجا میرسد که دغان اشاره بران تعین نقطه وحدت کنیم میان اشاره بران خط است که میان احدیت و واحدیت است که بواسطه بے نشانی و غیب هیچ موسوم است که بالاند کورش و ازین بیت واضح میشود که کردی بجنبه نقطه موسوم را و بنیم به پس مطلق کلام حکیمان دغان تست به یعنی وحدت که جامع احدیت و واحدیت است باعتبار جامعیت بود حق موسوم و در حقیقت نقطه موسوم است باعتبار خنده که عبارت از تجلی که ظهور اوست بنیم گشت یعنی احدیت و واحدیت را اعتبار و امتیاز پیدا شد و از میان و بنیم گشت سے آن دغان پرنیک بر بچکس پیدا نبود به خنده کردی و شور سے در جهان انداختی به معنی آنست که از ان دغان که کنایه از نقطه وحدت است چندان که می بنیم نشانے نمی یابم و آن میان که کنایه از ان خط که میان احدیت و واحدیت است در عدم ادراک مولیت اما نمیدانم که آن چه پوست که هیچ نوع باوراک نمی آید

و چون عشق را در دل عاشق تغیر و تبدل و تحول و انتقال نیباشد بنا بران گوید قوله	
بگریست تا ز زلف تو بوسه شمیمه ایلم	زان بوسه در مشام دل با منور بوست
معنی آنست که ای محبوب من عمریست که از زلف عنبر بویتو که کنایت از جذب عشق است بویها رسیدہ اما در مشام دل ما از ان بوسه همچنان بو است و هیچ تغیر و تبدل و افزایش و کاهش راه نیافت و چون خیال معشوق از عاشق رفتنی نیست بنا بران گوید قوله	
دارم عجب که نقش خیال تو چون زلفت	از دیده ام که در مبدش کارشت و شوست
معنی آنست که ای محبوب من ازین دیدہ گریان من که در مبدم کار ایشان بگریه و زاریست عجب دارم که با اینهمه گریه و اشکباری نقش خیال تو چون از منم حال نه پذیرفت چون پریشانی عاشق موجب جمعیت اوست بنا بران گوید قوله	
حافظ بدست حال پریشانی و لے	بر بوسه زلف دوست پریشانی نکوست
معنی آنست که ای حافظ که این حال پریشانی دسر گردانی تو اگر چه بدست که ترا چنین خوار و محقر گردانند ولیکن بسبب عشق معشوق این پریشانی تو نیک است که مایه جمعیت است و باعث وصل و غزل	
درین زمانه فیهی که خالی از خلل است	صراحی می ناب سفینه غزل است
صراحی می ناب دل مالا مال از عشق و یا عشق از ذکر سبب اراده مسبب و نیز قرآن مجید سفینه غزل کتب مخبر احوال سلف یعنی درین زمانه پرفساد و یاری که در غل و غش نبود و از صحبت او خلل نداشت پس آن دل ملو از عشق و یا عشق و یا قرآن مجید است که من ارادہ مولیاً فالقرآن یکفیه که از صحبت اینها ذوق توان نمود و سفینه غزل که کنایه از کتبها که مخبر احوال سلف است یعنی درین زمانه بهتر ازین کاریست که بحصول عشق ساعی باشد و از ماسولے محبوب آزاد باشد بنا بران گوید قوله	
جریده رو که گذر گاه عافیت تنگست	پایه گیر که عمر عزیز بے بدل است
معنی آنست که ای عاشق میباید ترا که اختیار تجرید و تفرید کنی و بماسولے و بستگی نداری که راه عشق بس تنگست و ماسولے محبوب را در و گنجایش نه و به ملائق و عوائق در آن راه رفتن بس دشوار پس جذبہ عشق زود ترک بدست آر که عمر عزیز عوضه ندارد و که عاشق در آن قضای مافات کند و چون بے عمل موجب سدر راه است بنا بران گوید قوله	

ان من زبعمی در جهان ملولم و بس | ملالت علما ہم ز علم بعمل است

معنی آنست که بسبب بے عملی تنہا من بے معرفت ماندہ ام بلکہ ملالت علماء یعنی محرومی ایشان بسبب علم بعمل است کہ این چنین علم نفعی نہ بخشد کما قال **اعوذ باللہ من علم بلا عمل** و عمل کہ بے عملی کنایت از کثرت علم است چہ تمامی علم عمل کردن دشوار معنی آنست کہ تنہا من از کثرت علم بے معرفت ماندہ ام بلکہ این علماء و فضلاء کہ از معرفت محروم ماندہ اند بسبب کثرت علم است کہ **العلم حجاب اللہ اکبر** سوال چون علم موجب معرفت حق است کہ بے علم توان خدا را شناخت پس حجاب راہ چون توان گفت جواب آنست کہ علم اگرچہ موجب ہدایت باشد اما چون شمر غرور و خود بینی و کبر است لاجرم خرقیل و قالے پیش نیست لاجرم حجاب اکبر باشد در رفع حجب کوش نہ در جمع کتب مقصود از علم نیست جز رفع حجب بہ و جمع کتب حجاب افزون گردد و **وانستہ صبغت فی سبیل من حجب** در علم چوقیل و قال آرنڈیسی بہ حیرت زوہ نشین ولہ خذ اللب **نمی بینی ابلیس کہ معلم ملکوت بود و در علم لائقہ آخر الامر غرور علمش بجای رسانید کہ طوق لعنت بگردنش کشید و نیز چون موسی بگوہ طور رفت حقتعالی پرسید کہ یا موسی بدین عصا چہ میکنی موسی چون بصفت علم موصوف بود یک سوال حق تعالی را چہا جواب داد کہ **ہی عصای انوکوا علیہا و اھشش بہا علی غنئی ولی فیہا ما آردہا** آخری لاجرم خطاب لن ترانی مخاطب گردید دوم آنکہ کثرت علم باعث جمع کتب میشود و آن باعث مشغولہ و استغراق اوست و باز بودن از حق پس بموجب **ما شغلاک عن اللہ فهو صمک** و امام محمد باقر در تفسیر کریم **من تکفر باطاعتی میفرماید کل ما شغلاک عن مطالعۃ الحق فهو طاعتک** حجاب اکبر باشد یا نہ سیدم کثرت علم نظر بر علم و خودی متکمن دارد و دلائل و براہین در پیش سے آرد و در کوی معرفت دلائل و براہین را راہ نیست **رخش علل در پیش افگندہ سم بہ علت و معلل در و ہر دو کم** پس حجاب اکبر باشد یا نہ ہمین جہت ناظم جاے دیگر گفتہ **تا علم و فضل بینی بے معرفت نشینی** یک نکتہ است گویم خود را مبین کہ رستی **و بعضے گفتہ اند کہ علم دو نوع است ظاہری و باطنی و اندہ حجاب اکبر علم ظاہری و بعضے گفتہ اند کہ علم کہ موجب ہدایت است علم فقہ و سلوک و علم تصوف و علمے کہ حجاب اکبر باشد چون صرف و نحو و منطق و اصول کہ موجب قیل و قال است و بعضے گفتہ اند کہ علم ہم حجاب است و ہادی یعنی اصحاب قیل و قال را حجابیت و ارباب معنی را ہادی مولوی جامی گوید **علم کز دے ہر عالم آہست******

طرفہ کان ہم رہن و ہم رہبر است ، ہچومت خاک در دست رسول ، دوستان و دشمنان را در خواست
 کحل بنیائی شد اندر چشم دوست ، خاک اعمای چشم اعدا است ، رفرا این اسرار و سر این نکات ،
 داند آنمردے کہ عقلش در سراست ، و چون عاشق را باید کہ بعشق مستغرق گردد و هیچ نوع بجهان
 و کار او ملتفت نشود بنا بران گوید قولہ

بچشم عقل بین و در جهان پر آشوب | جهان و کار جهان بے ثبات و محل است

معنی آنت کہ اے عاشق صادق بعشق معشوق مستغرق باش و از روی عقل در بجهان پر شور و
 فساد نگاہ کن کہ اینجهان و کار آن جهان ہے بقا و بے محل است پس نسبتگی را نمیشاید و چون در
 عالم ہر نسبتے و بناے کہ ہست خالی نیست از خللے الانبیت عشق بنا بران گوید قولہ

خلل پذیر بود ہر بنا کہ مے بینی | مگر بناے محبت کہ خالی از خلل است

معنی آنت کہ اے عاشق صادق ہر نسبتے و بناے کہ از زہد و ورع و تقویے کہ نے بینی خلل را
 و رو گنجایشے است الا کہ نسبت عشق کہ بیچ نوع خلل را در و راہ نیست و چون عشق از مواہب عظمے
 است و نصیبہ ازلی است گوید قولہ

از قسمت ازلی چہرہ سببہ بختان | بشت و شومے نگر و سفید این مثل است

معنی آنت کہ چہرہ بد بختان کہ محرومان عشق اند چون ب قسمت ازلی از عشق بے بہرہ ماندہ اند پس
 الحال بشت و شومے جد و جہد سفید نگر و یعنی حصول عشق نتوانند نمود چرا کہ عشق ازلی وہی است
 نہ عارضی است و کسے چون ابو طالب کہ ہر چند رسول خواست کہ ایمان آرد اما چون سببہ بخت
 ازلی بود میر نشد و چون اینجیات دوروزہ محل اعتماد نیست بنا بران گوید قولہ

دل امید فراوان بوصل رویت و شت | ولے اجل برہ عمر رہن املت است

معنی آنت کہ اے محبوب من بوصل و بمشاہدہ روی تو امید بسیار داشتم کہ البتہ روی جانان
 درینجا خواہم دید اما این اجل براہ عمر رہن امید ما شدہ چرا کہ چون نظر بر این حیات دوروزہ میکنم
 بیچ نوع مراد اوراداری نمی بینم پس امید ما منقطع میگردد کہ آہ ہچنان محروم ماندم در و جانان دید
 نیافتم چون عاشق را باید کہ بعشق معشوق مستغرق گردد و از کفر و دین خبر ندارد بنا بران گوید قولہ

بگیر طرہ مہ چہرہ وقت بخوان | کہ سعد و نحس ز تاثیر زہرہ و رحلت است

معنی آنست که لے طالب طره مرچهره که کنایه از عشق معشوق است بدست ما آورده قصه مخوان یعنی اندوه
 خورد و خوف در جارا بخود راه ده که سعد و نحس یعنی خوف و رجا که این هر دو نتیجه کفر و اسلام است
 و عاشق را با اینها چه کار سه عاشق یارم مرا با کفر و با ایمان چه کار به چون عشق از عاشق
 رفتنی نیست گوید قوله

بیهیج دور نخواهید یافت هشیارش | چنین که حافظ ماست باوه از است

خطاب به منکران است و حافظ کنایت از دل یعنی اے منکران حافظ ما اے دل با که چنین مست باوه
 ازل که کنایت از عشق حقیقی است پس اورا بیهیج دور از عشق هشیارای معروض نخواهید یافت غزل

دیدمی که یار جز سر جو رو ستم نداشت | بشکست عهد و زغم ما بیهیج غم نداشت

جو رو ستم ناز و تغافل دست خنای معشوق که بمنزله جو را است بر عاشق معنی آنست که اے دل من دیدی
 که آن محبوب در لے خیال جو رو ستم نداشت آخر الامر همچنان ناز و استغناء را کار فرمود عهد و فدا که با
 ما بسته بود که از توجدهائی نخواهم کرد آن عهد را بشکست و بدان وفا نمود و بیچ اندیشه از سرگردانی و پریقی
 ما نمود چون از عاشق بجز از وفا و دعا گوئی بظهور نمی آید اگر چه از معشوق جفامی بنیدن بران گوید قوله

یار بگیریش ارچه دل چون کبوترم | افگند و کشت و عزت صید حرم نداشت

معنی آنست که لے پروردگار من مر آن محبوب مرا بیچ مواخذه نکند اگر چه آن محبوب ما بر ما جو رو ستم
 نمود و از ما جدائی گزید و این دل مسکین ما را چون کبوتر بیفکند و بکشت و بیچ عزت صید حرم نداشت یعنی
 اندیشه این نکرد که این صید حرم عشق است و کشتن صید حرم را لازم نیست قوله

بر ما ستم ز بخت من آمد و گرنه یار | حاشا که رسم جو رو و نشان ستم نداشت

معنی آنست که اینهمگی جو رو ستم مذکوره ناکه بر ما نمود و از دست بگشتگی بخت ما بود یعنی بخت من تقاضا
 وقت همین پیش آورد و گرنه حاشا جو رو ستم را نزد محبوب من گنجایش نیست و چون احتمال جو رو و جفا
 لازم عاشق صادق است بنابراین گوید قوله

با اینهمه هر آنکه نخواری کشید زو | هر جا که رفت و بچکیش محترم نداشت

اینهمه اشارت بدعوی عاشقی خواری جو رو و جاز و اشاره بجهوب یعنی با اینهمه دعوی عشق نمودن و احتمال
 جو رو و جفانمودن و از و اعراض کردن آخر الامر مشرک است همین است هر جا که رفت و بهر که رو آورد

بسیچس غزلش نداشت و بجز ندامت حصولی نشد که **وَمَنْ تَجِبِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ تَكْرُمٍ** چون از عاشق غیر از طلب عشق نمی پویند و بنا بر آن گوید قوله

ساقی بیار باد و بادعی بگو | انکار مکن که چنین جام نداشت

ساقی مرشد باد و عشق مدعی حاسد معنی آنست که لے مرشد من باد و عشق و محبت الهی بیار و بما حواله کن و اگر حاسد سے از راه حسد سخنی در باره ما گوید اعتبار مکن بلکه از طرف مایان آن مدعی بگو که انکار مایان مکن و با ما بحسد پیش میا که چنین جام که کنایه از دل مصفا است جم جم نداشت چه بشید از جام خود روز چهار طرف عالم معلوم مینمود و در پائیله دل عاشق رموز عالم ملک و ملکوت مشاهده میشود پس کسے که این چنین جام بدست آورد باد و عشق و محبت و معرفت حواله او نمودن اولے و النسب است چون کار عاشق تجرید و تفرید از دنیا و دین و عدم التفات ما بینما بنا بر آن گوید قوله

خوش وقت آنکسے است که دنیا و آخرت | از دست داد هیچ علم از پیش و پس نداشت

معنی آنست که خوش وقت آن عاشقی که بعشق معشوق نبوغ مستغرق گردید که دین و دنیا هر دو را از دست داد و هیچ طقت باینها نگردید و هیچ غم اینها نداشت که ملتفت بودن باینها عقبه راه سالک است چون از حصول عشق مراد حصول معرفت است بنا بر آن گوید قوله

هر هر سوسے که ره بچشم درش نبرد | مسکین برید و ادوی وره در حرم نداشت

معنی آنست هر سالکے که ره بمعرفت او نبرد مانند مسکینے که وادی راه کعبه را قطع نمود و کعبه رسیدے بی حاصل و لایفیع و چون عاشق را بهتر از عشق کسے نیست و دل نا نهادن بقول منکران گوید قوله

حافظ هر تو گوے سعادت که مدعی | که پیش خبر نبود و سهر نیز هم نداشت

معنی آنست که لے حافظ تو در عشق ثابت قدم باش و گوے سعادت از میان بردار و بانکار مدعیان از ره باز مایست و بچو ایشان مباش که مدعی که زاهد ظاهر پرست محرومیش از عشق جهت آنست که مراد از هیچ از خبر نبود و عشق هم نداشت و گرنه محروم نمائی و یا آنکه حافظ تو اطاعت امر محبوب را کما یغنی بجا آرد و مخالفت میار و غرور مکن با او که رانده گردی که مدعی که کنایت از شیطانست ترک امر محبوب کرد و دعوی خوبی نمود و زبان تکبر بر کشاد که **اَنَا خَيْرُ قَوْمٍ** پس بخصیض ثلاث افتاد و مراد از هیچ خبر نبود که ترک امر محبوب کمال عصیانست و عشق هم نداشت و گرنه این چنین بوقوع نیامدی و مرود نشدی و ابله علم غزل

دل دو نیم شد و دلبر بسلامت برخاست | گفت با ما منشین کز تو سلامت برخاست

معنی آنست که ای محرابان همدم و ای همدمان محرم و محرومی و مسکینی این بیچاره را نگاه کنید که در عشق آن محبوب هر چه که داشتیم همه بر باد دادیم تا حدی که دل و دین از دست رفت و با این همه استغنا محبوب نگریه که بسلامت این بیچاره برخاست و گفت با ما منشین ای از بر باد و ریشور و دعوی عشق ما منما که از تو سلامت برخاست ای شایان ما نیستی و یا آنکه ای سلامت میداری و عاشق مراد خود هستی و هر که طالب مراد خود بود عاشق نیست و شایان وصل نه چون راه عشق سراسر عجز و ندامت است گوید قوله

که شنیدی که درین بزرگه خوش نشست | که نه در آخر صحبت ندامت برخاست

معنی آنست که ای بیچاره مسکین این راه عجز و انکار است تکبر و خود بینی را راه نه کدام کس را شنیدی که درین بزرگه خوش که حلقه عاشقانست نشست که نه آخر کار عجز و ندامت برخاست که و ما عرفناک حق معرقتک و چون اظهار تکبر و خود بینی موجب خسرانست بنا بران گوید قوله

شمع گرزان رخ خندان بزبان لافی زد | پیش عشاق تو شبها بغرمت برخاست

باید دانست که عاشقان دو نوع اند یکی طال اللسان دوم کل اللسان و کل اللسان از طال اللسان برتر است اینجاست شمع عاشق طال اللسان مراد است رخ خندان رومی محبوب عشاق عاشقان کل اللسان معنی آنست که هر عاشقی که بسبب ورود شدن تجلی که کنایه از رخ خندان است لاف زد یعنی دعوی که معرفت نمود و اظهار تکبر و خود بینی نموده دم انا سخن زد آخر الامر شره اش بجز این چه دست داد که پیش عاشقان کامل که کل اللسان است شبها بغرمت برخاست و سر خود با داد و چون در چمن هر چه هست همه ظهور جمال اوست و طالب و خواهان او بند بنا بران گوید قوله

در چمن با دبهاری ز کنار گل و سرو | به او آری آن عارض قامت برخاست

معنی آنست که تنهانه من عاشق و ثناخوان او هستم و اظهار حسن و جمال او میکنم بلکه در چمن هنگام بهار با دبهاری که بر سر و گل و زبده و گل را تازه و خندان و سرور اسبر و ریان گردانیده به او آری آن عارض و قامت مستعد گردیده یعنی اظهار حسن و جمال او میکند و بیان کمال و صنایع اومی نماید و چون مشتاق لغت عاشقان نه همین انسان اند بلکه ملائکه نیز بنا بران گوید قوله

مست بگذشتی و از خلوتیان بلکوت | بتماشای تو آشوب قیامت برخاست

معنی آنست که در باو بی عشق و محبت و معرفت چنان مست بگذشتی که انسان چه بلکه از گزوه ملائکه تماشا ساعی تو آشوب قیامت برخاست یعنی همگی گروه ملائکه مشتاق لقاے توسته در برے دیدن تو هجوم نموده و حتمل این بیت مبنی بمعراج است آنگاه این را صنعت التفات گویند که مشکلم از کلامے و یا از قصه بمدح کسے رجوع نماید بآید و آنست که عاشق را در حالت گاه صحو گاه محو و محو دم انا الحق میزند و در صحو به خذران میگردد و نیز عاشق تا که معرفت ذات نرسیده و بمشاهدات تجلیات گرفتار است بوجوب معلولی دم انا الحق میزند و چون ازین گذشته بمقام معرفت رسید بجزوالحاج میگردد بنا بران گوید قوله

پیش بالائے تو پا برنگرفت از خجالت | سرو سرکش که بناز قد و قامت برخاست

سرو سرکش عاشق طال اللسان معنی آنست که عاشق طال اللسان که بناز قد و قامت برخاست و قدم در صحن افتخار نهاد و در مقام لیس فی جنتی سوی الله خرامیدان گرفت پیش بالای تو یعنی در وقت مشاهده ذات یا حصول معرفت تو از معانی کمال و عظمت تو خجالت پا برداشتن نتوانست یعنی بعجز و تضرع گرائید چون بازید که در حال محو بود بانگ سجانی میزد و چون بمقام صحو و معرفت ذات رسید بزبان عجز گفتن گرفت کنت الیوم کافراً محو سبباً قطع زنادی و اقول اشهد ان لا اله الا الله چون عاشقان با خود نمائی و خود فروشی ستر راه است بنا بران گوید قوله

حافظ این خرقه بنید از مگر جان بری | کالتش از خرقه سالوس کرامت برخاست

معنی آنست که ای حافظ این خرقه خود بینی و خود فروشی دور کن شاید که ازین در طه هلاک که محرومی است جان بسلامت بری چرا که آتش از خرقه سالوس و کرامت برخاست یعنی قریب است که این خرقه سالوس و کرامت ترا در آتش هجران بسوزد قوله غزل

روضه خلد برین بهت درویشان است | مایه محشمی خدمت درویشان است

معنی آنست که روضه خلد برین که کنایت از وحدت و معرفت است حصول آن بتوجه درویشان است که عاشقان کامل اند و مایه سعادت دارین و مقبولی نظر حق خدمت درویشان است قوله

گنج عزلت که طلسمات عجائب دارد | فتح آن در نظر رحمت درویشان است

گنج عزلت کنایت از مشاهدات که حصولش در عزلت است لے مشاهده ذات حقیقی که مشتمل بر عجائب و غرائب است و کشادن آن گنج بے نظیر رحمت درویشان معلوم قوله

قصر فردوس که رضوانش بدر بانی رفت | منظرے از چمن نزهت درویشان است

یعنی قصر فردوس که رضوان خازن اوست از نزهتگاه و درویشان که مشتمل بر مشاهدات تجلیات است
منظر گاه است و چون ملک و مال دنیا را اعتبار سے نیست که فانی است الا ملک و مالے که درویشان
را است بنا بران گوید قوله

از کران تا بکران لشکر ظلم است و لے | از ازل تا بابد فرصت درویشان است

یعنی سلطنت عالم از شرق تا غرب سراسر ظلم و موجب وبال اما از ازل تا بابد سلطنت و درویشانست قوله

ایدل آنجا بادب باش که سلطانی ملک | همه از بندگی خدمت درویشان است

آنجا یعنی در خدمت درویشان قوله

دولتے را کہ نباشد غم از آسید و ال | بے تکلف بشنو دولت درویشان است

دولتے کہ پائیدہ و باقی است و زوالے و فناے ندارد دولت درویشانست بے تکلف یعنی
درین سخن تکلف نیست قوله

بندہ آصف عہدم کہ درین سلطنتش | صورت خواجگی و سیرت درویشان است

آصف عہد کنایہ از مرشد کہ درین سلطنتش درین سلطنت باطنی کہ مراد و حصول است مرآن مرشد
را ظاہر او موصوف بصف خواجگی و سیرت درویشان است قوله

آنچه زرمیشود از پر تو آن قلب سیاہ | کیمیایست کہ در صحبت درویشان است

چیزے را کہ از عکس درویشنائی آن وجود ناقصہ را از خالص گردد اے کامل کیمیای صحبت درویشانست
و بختل چیزے کہ از طفیل آن وجود ناقص بکمال رسد کیمیای عشق است کہ حصول آن صحبت درویشان
است قوله

گنج قارون کہ فرو میرود از قعر ہنوز | خواندہ باشی کہ ہم از غیرت درویشان است

گنج قارون کہ بقدر قامت در قعر زمین میرود در کتبہا خواندہ باشی کہ بسبب غیرت درویشانست و قصہ
اش بر سبیل اجمال چنین است کہ قارون ابن عم موسے بود و بحسن صوت نظیرے نداشت و خزان وے
بہتر بہ بود کہ کلید خزان او شصت اشتری کشید و ہر شتر شصت من بار بردار بود و بیج کلید بوزن از
بہر کشتال زیادہ نبود و بہر کلید چہل گنج کشادہ میشد و بیش آن بود کہ چون تورات موسے منازل شد حکم شد کہ این را

باب زرنویس موسیٰ گفت که این کتابی است بزرگ و مرا چندان استعدادی نیست که باب زرنویس
 حق تعالی صنعت کیمیا بموسیٰ عطا نمود موسیٰ و ثلثی ازان بہارون آموخت و مثلثی ازان بخواہر
 خود کہ در نکاح قسارون بود قارون از عیال خود در آموخت و ازان ارون و یوشع نیز بدست آورد
 تا بعد سے شد کہ از مس طلایے ساخت تا روز سے بزینت تمام کہ باید و شاید مع گنجہا بر قوم خود نمود
 کرد تا ہمہ را تمنای حصول رویداد و کہا قال الله قال الذین یؤیدون الحمیوة الذنیا یا لیت لنا
 مثل ما اوتی قارون انہ لذو حظا عظیم باوجود این جاہ و مال و حکومت و خلافت مدخلے نبود
 روز سے موسیٰ گفت کہ رسالت ازان شد و خلافت و حکومت بہارون مرا خود منصبے نیست و حال
 آنکہ توریت از شما بہتر میخوام موسیٰ گفت کہ خلافت بہارون من از خود نداوہ ام بلکہ بعسر مودوہ حق
 قارون گفت من این سخن بے دلیل بصدق نمی شناسم موسیٰ گفت ہر یکے از شما عصایے در
 زمین نشاندید ہر ہمہ چنان کردند علی الصبح عصایے ارون بزرگ روید و آفت در آورد کہ بر تمام
 بنی اسرائیل قسمت کرد گویند کہ عصایے موسیٰ از شاخ باو ام بود قارون گفت از ہجو تو ساحر و سحرچین
 بعید نیست قارون منبغوض شدہ در خانہ نشست چون معاملات موسیٰ ہمہ بطریق شرمان الہی بود
 بیخ امر سے از امور بقارون تفویض نمود قارون از راہ تہمید بنی اسرائیل را از موسیٰ متفرق ساخت موسیٰ
 بسبب قرابت کہ با قارون داشت صبری نمود تا حق تعالی امر زکوٰۃ فرستاد تا در ایجاب زکوٰۃ اواز ہر
 چیز سے ہزار یکے صلح کرد قارون با وجود این تخفیف چون اندیشید مال بسیار شد گفت انما اوتیتہ
 علی علم عندی یعنی این مال را بسی و کسب حاصل نمودہ ام نہ از مال قبلیان چون سائر بنی اسرائیل
 من و ادنی نہ ام بلکہ کینہ موسیٰ عم در ول کرد تا روز سے بنی اسرائیل را بہمانی طلب کرد بعد از
 فراغ طعام گفت کہ موسیٰ شمار اطمین خود ساختہ اکنون طمع در مال شما کردہ ہمہ گفتند کہ تو سید بزرگتر
 مانی ہر چه فرمائی آن کنیم گفت مرا فکر سے بخاطر آوردہ میخوام کہ از اہمیت ہم رسالت و شمار از تکلیفات
 موسیٰ و اہم بنی اسرائیل بہترین کردند و معاون ہوشند گفت فلان زن کہ در میان
 بنی اسرائیل بزنا کاری مشہور است باید طلبید بچنان کردند و او را بدر اہم و دنانیر مفتون
 ساختند قارون طشے پر از زر و وعدہ کرد شب طیکہ موسیٰ را بزنا متہم سازد و قبول کرد علی الصبح
 قارون مجلسے بر آورد ہمہ را طلب نمود موسیٰ علیہ السلام را نیز مکر و فریب طلبید موسیٰ قبول کرد

که سنت است اجابت دعوت چون موسی حاضر شد بموجب داب خود ابلاغ احکام نمودن گرفت که فرمود
 مجردی که زنا کند صد تا زیانه اش زینند و اگر متاهل باشد شگسارش کند فتارون گفت
 اگر چه تو باشی گفت اگر چه من هستم قارون گفت بنی اسرائیل را گمان است که تو بعلان زن زنا کرده
 گفت بنی اسرائیل را بر من این گمان نیست قارون گفت که آن زن را بخوانید حاضر کردند موسی
 رویه بازن کرد گفت ای زن آنچه این مردمان بر من و تو گمان می برند آنچه انان است ترا سوگند
 بخدا راست گو از برکت موسی هم در توفیق بران بکشاد گفت حاشا و کلا ای نبی خدا که کسی بر تو این گمان
 برد لیکن قارون مرا بمال فریفت گردانید تا بتو این افترا کنم قارون از کمال خجالت سر فرود آورد
 موسی بغایت آشفته شد سر بر زمین نهاد و گفت خداوند دشمنان تو قصد فضیحت و سوستان تو نموده
 از برای دوست بر دشمن فرست حکم شد که مازین را در حکم تو کردیم موسی رو بقوم کرد گفت حق تعالی
 مرا بر قارون مسلط کرده چنانچه بر فرعون هر که از تابان من است ازین مقام خود را برون آرد
 و همه برون رفتند مگر دو نفر که به قارون موافقت کرد موسی زمین را خطاب کرد که یا ارض خدی نیهم و ابتلیهم
 قارون استهزا میکرد و ناسزا میگفت چگونگی زمین خواهد رفتن ناگاه پاهای او تابکعب زمین فرورد
 قارون دریافت و باستغاثه در آمد باز موسی فرود یا ارض خدی نیهم و ابتلیهم ناگاه تا بسینه فرود
 آمد چنان تا آنکه غرق شد و قارون هر چند که بجز دزاری کوشید موسی هم از کمال غضب رحم نفرموده و موکلان
 زمین حکم خدا هر روز بقدر قامت فرودی برند روز دیگر بنی اسرائیل گفتند که مقصود موسی از بلاء قارون
 مال اوست موسی دعا کرد و تاباغ و سرای و کوشک و گنجهای همه زمین فرود و هیچ نگذاشت فحشفاً آیه
 و بد ادره الا ارض حق تعالی وحی کرد که ای موسی دیگر زمین را بفرمان کسی بر نیارم این خاطر است مقوله

روئے مقصود که شامان بدعای طلبند | مظهرش آینه طلعت درویشان است

مقصود کنایه از مرادات دینی و دنیاوی شامان کنایت از شامان صنوری و باطنی که سالکان اند
 معنی مصرع ثانی آنکه جائی بر آمدن او دیدن روئے درویشان است که بیک نظر ایشان
 بطلب می رسند قوله

اے تو نگار مفروش باینهمه نخوت که تراست | ایموز در کنف همت درویشان است

نخوت فروختن کنایه از اظهار عظمت و فخراست کنف پناه قوله

اگر پیش بند تاج تکبر خورشید کبریا نیست که در حشمت و ایشان است

یعنی درویشان از حشمت و کبریا نیست که خورشید با این سر بلند می پیش او است - قوله

خسروان قبله حاجات و وعاندولے سبب بندگی حضرت درویشان است

یعنی خسروان که جلای پیش آمد و مرجع حاجات و وعاندولے خلق اند اما سبب آن بندگی درویشان است که سبب بندگی درویشان مرجع خلایق شده اند قوله

حافظ از آب حیات ابدی مطیلبی منبعش خاک و خلوت درویشان است

آب حیات ابدی عشق و معرفت الهی منبعی است که بر آمدن و ضمیر شین بر آب حیات - غزل

روزگار است که سوادے بتان بین منست غم این کار نشاط دل غمگین منست

معنی آنست که بدست که عشق معشوقان در زمین وین من است و غم این عشق بازی مایه فرحت دل زمین من گشته یا ازین بتان عارفان کامل مراد باشد یعنی بدست که طلب عاشقان کامل وین من گشته و در طلب این کار غمی که روسے میدهد مایه سرور و دل غمین من گردیده چون برآی وین محبوبان چشمه باید که از لوث هواے نفسانی و آرزوهای جسمانی خلاص گشته باشد تا مشاهده جمال محبوبان نماید بنا بران گوید قوله

ویدن روسے بتان دیدة جان بین باید وین کجا مرتبه چشم جهان بین منست

یعنی برآی ویدن روسے محبوبان چشم حقیقت بین که بوحده رسید باشد و خود را وین راه سوخته و دیده از همه کثرت بردخته و چشم جهان بین مرا که نظر بر کثرت و همه خیالے میدارد این مرتبه کجا و کجاست که چون بعرفت ولی کامل نمیتواند رسید مگر کسی که بمقامات ولی رسیده باشد که *الولی یعرف الولی بنا بران* گوید که برآی ویدن روسے عارفان چشمه باید که از لباس ناسوتیه برآمده باشد ابدت عالم ارواح رسیده باشد و این مرتبه مرتبه چشم جهان بین را که بکثرت لوثت کجا و چون موجب توام عالم حسن محبوبان وجود عاشقان است بنا بران گوید - قوله

یا زین بانس که زیب فلک زینت وهر از مه رو تو از اشک چو پروین منست

معنی آنست که ای محبوب من با ما موافقت نما و مونس ما باش که آرایش فلک و زیبایش و هر با آنکه توام فلک و عالم از ظهور حسن رخ تو و از اشکباری ما که کنایت از عشق است روسے داده از ذکر

از نگاه که در حشمت و کبریا نیست که خورشید با این سر بلند می پیش او است - قوله
یعنی خسروان که جلای پیش آمد و مرجع حاجات و وعاندولے خلق اند اما سبب آن بندگی درویشان است که سبب بندگی درویشان مرجع خلایق شده اند قوله
آب حیات ابدی عشق و معرفت الهی منبعی است که بر آمدن و ضمیر شین بر آب حیات - غزل
معنی آنست که بدست که عشق معشوقان در زمین وین من است و غم این عشق بازی مایه فرحت دل زمین من گشته یا ازین بتان عارفان کامل مراد باشد یعنی بدست که طلب عاشقان کامل وین من گشته و در طلب این کار غمی که روسے میدهد مایه سرور و دل غمین من گردیده چون برآی وین محبوبان چشمه باید که از لوث هواے نفسانی و آرزوهای جسمانی خلاص گشته باشد تا مشاهده جمال محبوبان نماید بنا بران گوید قوله
یعنی برآی ویدن روسے محبوبان چشم حقیقت بین که بوحده رسید باشد و خود را وین راه سوخته و دیده از همه کثرت بردخته و چشم جهان بین مرا که نظر بر کثرت و همه خیالے میدارد این مرتبه کجا و کجاست که چون بعرفت ولی کامل نمیتواند رسید مگر کسی که بمقامات ولی رسیده باشد که *الولی یعرف الولی بنا بران* گوید که برآی ویدن روسے عارفان چشمه باید که از لباس ناسوتیه برآمده باشد ابدت عالم ارواح رسیده باشد و این مرتبه مرتبه چشم جهان بین را که بکثرت لوثت کجا و چون موجب توام عالم حسن محبوبان وجود عاشقان است بنا بران گوید - قوله
معنی آنست که ای محبوب من با ما موافقت نما و مونس ما باش که آرایش فلک و زیبایش و هر با آنکه توام فلک و عالم از ظهور حسن رخ تو و از اشکباری ما که کنایت از عشق است روسے داده از ذکر

از نگاه که در حشمت و کبریا نیست که خورشید با این سر بلند می پیش او است - قوله
یعنی خسروان که جلای پیش آمد و مرجع حاجات و وعاندولے خلق اند اما سبب آن بندگی درویشان است که سبب بندگی درویشان مرجع خلایق شده اند قوله
آب حیات ابدی عشق و معرفت الهی منبعی است که بر آمدن و ضمیر شین بر آب حیات - غزل
معنی آنست که بدست که عشق معشوقان در زمین وین من است و غم این عشق بازی مایه فرحت دل زمین من گشته یا ازین بتان عارفان کامل مراد باشد یعنی بدست که طلب عاشقان کامل وین من گشته و در طلب این کار غمی که روسے میدهد مایه سرور و دل غمین من گردیده چون برآی وین محبوبان چشمه باید که از لوث هواے نفسانی و آرزوهای جسمانی خلاص گشته باشد تا مشاهده جمال محبوبان نماید بنا بران گوید قوله
یعنی برآی ویدن روسے محبوبان چشم حقیقت بین که بوحده رسید باشد و خود را وین راه سوخته و دیده از همه کثرت بردخته و چشم جهان بین مرا که نظر بر کثرت و همه خیالے میدارد این مرتبه کجا و کجاست که چون بعرفت ولی کامل نمیتواند رسید مگر کسی که بمقامات ولی رسیده باشد که *الولی یعرف الولی بنا بران* گوید که برآی ویدن روسے عارفان چشمه باید که از لباس ناسوتیه برآمده باشد ابدت عالم ارواح رسیده باشد و این مرتبه مرتبه چشم جهان بین را که بکثرت لوثت کجا و چون موجب توام عالم حسن محبوبان وجود عاشقان است بنا بران گوید - قوله
معنی آنست که ای محبوب من با ما موافقت نما و مونس ما باش که آرایش فلک و زیبایش و هر با آنکه توام فلک و عالم از ظهور حسن رخ تو و از اشکباری ما که کنایت از عشق است روسے داده از ذکر

سبب و اراکه سبب پس باید که یار من باشی گویند تا گوینده اسد بر زمین خواهد بود قیامت نخواهد آمد و گوینده اسد تا آنوقت است که ظهور نور محبوب حقیقی در عالم است و آن نور الحال روز بروز در کاهش است تا بجای که در محاق افتد و بجای پوشیده شود آنوقت قیامت قائم گردد و کل یوم ابرازین معنی است و چون سخن که از روی عشق از دل پیدای شود فرحت انزای خاطر خلق میگرداند آن موجب تحسین میگرداند بنابر آن گوید قوله

تامرا عشق تو تعلیم سخندان داد | خلق را و روزبان مدحت تحسین منست

معنی آنست که ازان روزی که عشق تو مرا تعلیم سخندان داد و مدحت و تحسین من خلق را و روزبان گردیده چون مشاهده عاشقان را بین التجلی و الاستتار است بنابر آن ازان حالت استتار خود خبر میدهد که موجب تحسین است قوله

یارب آن کعبه مقصود تماشا گه کسیت | که تماشا گه سلطان دل و دین منست

یارب کلهایت در هنگام تحسین گویند یعنی اے پروردگارا آن کعبه مقصود که کنایه از محبوب و مراد از مشاهده تجلیات است که تماشا گه سلطان دل و دین من گردیده و الحال که از ما دور و در نقاب گردیده معلوم نیست که تماشا گه کسیت و کدام کس بتماشای اوست و در بعضی نسخ مصرع ثانی چنین دیده شده که مغیلان طریفش گل نسیرین منست مغیلان طریق کنایت از شدائد و بلیات عشق است چون غنا و استغناء لازمه محبوب و فقر و عجز لازمه عشق است بنابر آن گوید قوله

دولت فقر خدا یا بمن ارزانی دار | کین کرامت سبب حسمت و تکین منست

معنی آنست که اے بار خدا یا دولت فقر و بکسی را بمن ارزانی دار چرا که این کرامت یعنی فقر و بکسی موجب حسمت و ترس منست چرا که عاشق آنست که فقیر و بکس باشد و چون آن عاشق را آن باید که بجار یا مخالف نفس باشد بنابر آن گوید قوله

واعظ شحنه شناس این عظمت گو فروش | زانکه منزه لکه سلطان دل مسکین منست

واعظ ضیعت گو کنایه از نفس و مخالف النفس و الشیطان و اعصیها و ان هما لخصال فی التصمیم و التمام و برخلاف نفس و شیطان باش فرمان شان سبر و در ضیعت میکنند قول شان دان ستم شحنه کنایه از عقل معاش سلطان کنایه از حق معنی آنست که اے نفس ضیعت گو ترا عقل می شناسد

دمنزلت میدید و میگوید که نفس را خود حق است که مرکب اوست از پرورشش او غافل مباش و بشناخت
 خود غره نشو و بدین گفتگو ای او از ره مرد و عظمت خویش بر من مفروش و از راه سزانش برین بخشروش
 که دل مسکین من منزله گاه سبحان است اگر ترا بشنوخه شناسی مرا سلطان غلبه ترا بر من چه جا و نصیحت تو
 مرا چه زیبا - قوله

از که دریا گری آموخت خیال تو نگر | آینه آیش شده این اشک چو پرین منست

دریا گری خاصه دریا معنی آنست که اے محبوب من خیال تو این خاصه دریا که گوهر فشانی است از
 که آموخت محض آنست که اشک پرین مثال من ممد و معاون او گردیده و چون مدار کار عاشقی بر فنا
 است تا که فانی نشود بمبر او نرسد و آن موقوف بتجلی ذاتی قباریت و نیز کار معشوق مدام عاشق
 کشی است بنابران گوید قوله

رسم عاشق کشتی و شیوه شهر آشوبی | کار آن شوخ سیه جرده شیرین منست

سیه جرده سبز رنگ مراد از آن معشوق و نیز تجلی ذاتی که سیاه است یعنی رسم عاشق کشتی و در الملک
 وجود عاشق را از پرورش بر ما ختن کار آن شوخ سیه جرده شیرین منست که تجلی ذاتی قوله

حافظ از حشمت پرویز و کر قصه مخوان | که لبش جرعه کش خسرو شیرین منست

پرویز نام پسر مهر مزیل نو شیروان و خسرو نیز می گفتندش و او تلج و داشت بوزن شصت من مرصع بجواهر
 نفیس و تختش از عاج و مساج مکلل و مرصع بود و شکل اقالیم زمین و فلک البروج دروشت کرده و آنرا بطاق
 در آورده و بر طلسم بود از شیر و گوزن سر بر دطاسی و غلوله کم از گوسه چون یک ساعت گذشتی آن گوسه
 از دهان شیر و دطاس افتادی و او را چپا رودت فرشت بود که بهر دستش فصلی از فصول نگاشته
 و شطرنجش یک طرف از با قوت و طرفی از زمره ترا شنیده بودند و نروس داشت که کج لبش از سیه
 دووم از فیروزه و او را دو بیت شتال زرافشار بود و چون بار وادی از آن زربدست صورتها و خوب
 ساختی و شکستی و خوانش مرصع بجواهر نفیس و کاسه های زرد سبز از زمره طلا و گنج با د آورد و گنج عربی
 و گنج دیبا خسروی و گنج انور سیاب و گنج سوخت و گنج خضرا و گنج مشاد آورد و نیز بیلی سینه
 داشت و بزرگ تر از همه پلایان از غایت سفیدی بدخشیده و بارید و کیسا مطربان او بودند
 و شیرین زن و معشوقه او بود - غزل

روشن از پر تو رویت نظر و نیست که نیست	منت خاک درت بر بصرے نیست که نیست
<p>درین غزل لغنی و در لغتی اثبات است معنی آنست هر نظری که او شناسی کمال حاصل نموده و در هر جا جلوه تو مینماید روشن از مشاهده روے تو است و هر بصرے که معرفت تو رسیده و آثارش مومعنا مینماید منت خاک درت بروست لے بطفیل آنکه چشم بر خاک درت سائیده تا باین مرتبه رسیده و تکمل هر ذواتے را فروغے و هر صفتے پر توے از ذوات اللہ نور السموات و الارض است -</p> <p>اَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَّا خَلَا اللّٰهَ بَاطِلٌ ۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطٌ و تکمل که مرتبه ولایت و نبوت در حضرت بروجه اتم و اکمل است و هر بنی دوی از پر تو مشکوة نبوت و ولایت او صلعم بقدر استعداد خود مستفیض و مسترشد فکل بنی دوی نبوت و ولایت حسته من حسنة قوله</p>	
آب چشم که بر و منت خاک درت است	زیر صد منت این خاک درت نیست که نیست
<p>معنی آنست که آن چشم من که بر و خاک درت چه سبب اشتیاق خاک در تو روان گردیده عزیز دار و بواسطه آن مارا ممنون احسان خود کن کسے نیست که ممنون صد منت اینجناب نیست قوله</p>	
ناظر رویتو صاحب نظر اند آرسے	سرگیسویتو درینج سر و نیست که نیست
<p>معنی آنست که صاحب نظران که عاشقان کامل اند بهر چیزی و بهر شے که می بینند در آن مشاهده جمال تو مینمایند که مادایت شیئا الا و دایت اللہ فید آرسے سرگیسوے تو لے تجلی ذاتی تو در هر سریت و ازین فیض عام تو کسے محروم نیست الا ان الله بکل شیئی مجیط و چون کار عاشق خونبار است بنا بران گوید قوله</p>	
اشک غماز من از سرخ بر آمد چه عجب	خجل ار کرده خود پرده دری نیست که نیست
<p>غماز چنلخو راز کرده خود سبب عمل خود معنی آنست که اشک غماز من اگر بخونباری بر آمد جل عجب نیست زیرا که او پرده دریت دهر پرده در آخر الامر سبب عمل خود خجل و خونبار گرد و چون گریه موجب رفع ندامت و عفو تقصیر میباشد بنا بران گوید قوله</p>	
تا بدامن بشیند ز غبارت گروی	سبیل جز از نظرم رگدز نیست که نیست
<p>معنی آنست که این گریه من بر لے آنست که شاید در راه عشق ازما تقصیرے بوقوع آمده باشد مباد ازان غبار اندوه بدامن حال تو رسد این گریه من بجایے رسیده که هر رگدزے که هست</p>	

شعیران عجب از نظرم رگدز نیست که نیست

دران کیلے از چشم من جاریست و چون راه عشق محض اختیار شد اند است دآن کار ہر کے
نیت بنا بران گوید قولہ

نازکانر اسفہ عشق حرام است حرام | کہ بہر کام درین رہ خطر نیست کہ نیت

معنی آنست کہ ناز پروردان خانہ خودی و تن آرائی را شایان نیت کہ راہ عشق بس سخت است کہ
العشق تمام الجنة والبلاء و درین رہ بہر قدم خطرست بہت و چون راہ عشق اعظمترین نعمت است کہ در میان
بدین نیت عظمیٰ نرسند بنا بران گوید قولہ

تا دم از شام سوز لعل تو ہر جا نہ زند | با صبا گفت و شو دوم بحر نیت کہ نیت

معنی آنست کہ چون بشا بہرہ عشق در آدم و خوبی آنرا دریا فتم بنا بران ہر سحرے کہ بہت مرا با صبا کہ
مرشد وقتست گفتگوے و بختے است بدین جہتہ تا دم از ضعف شام سوز لعل تو کہ کنایۃ از جذبہ عشق
است نزد اے خوبی او فاشش نکند تا مدعیان بحال خود مانند و چون راہ عشق سر اسر سکینی و بکیسی
است بنا بران گوید قولہ

شیر و باد یہ عشق تو رو باہ شود | آہ زین راہ کہ دروے خطر نیست کہ نیت

معنی آنست کہ اے محبوب من راہ عشق تو را ہے است کہ شیران یعنی عارفان کامل بمنزلہ رو باہ
سیگر و نند و عجز و تضرع نمایند و در ہر پیر زن میزد پییر کہ اے زن درو عایت یادم آور کہ
مشوغرہ کہ شیران شکاری و درین رہ خواستند از موریاری و افسوس ازین راہ سراسر خطرات و آفات
است و چون عشق مرا شوق را در معرض نیستی میکشد قولہ

از وجود اینقدرم نام و نشان بہت کہ بہت | اور نہ از ضعف درینجا اثر نیست کہ نیت

معنی آنست کہ در عشق بجائے رسیدہ ام و محو گردیدہ ام کہ از وجود ہمین قدر نام و نشان است کہ بہت
گویند نام مستی دارم والا نہ ہر کچہ اثر و نشان کمال ضعف است و وجود من موجود است اے ضعف بعد
کمال و چیزے باقی نما نہ چون سماع محبوبست و با کثافت باوی چون دے سخن تو انگفت تکلم الناس
علا قدر اعقولہم از نیجۃ سخن را کہ چون آفتاب جہا تاب است و پس غمام حروف و صوت کردہ موافقت
دیدہ ناویدہ این خفاش طبعان برون باید آورد و گر نہ با صیغے منشان آفتاب مستدان نہ چنین دم
زدن و نہ اینچنین سخن گفتن و مجلس روحان سخن بے جا بہت و بے پست چون با امان کہ با حجاب و با پست

تثنیہ

تثنیہ

اگر سخن بجزاب گوئی پوست شان از شان گندیده شود و پرده غفلت دریده لیکن ایشان ازین خروشان
و پریشان میشوند پس با ایشان سخن گفتن مصلحت نیست بنا بران گوید قوله

مصلحت نیست که از پرده برون افتد راز | ورنه در مجلس زندان خبری نیست که نیست

معنی آنست که هر چه از اسرار ما پنهانی و راز ما پنهانی بر تو مکتوف شده مصلحت همین است که در
اظهار آن نکوشی و از عوام پنهان داری که ایشان طاقت فهم آن ندارند مبادا که به انکار پیش آیند و الا نه
در مجلس عاشقان هر چیزی که هست آنجاست و او شان خود واقف اسرار اند و نیز معنی آنست که هیچ نباید انهم
که موجب افتخار رازچیت گم ایشان قوت افشای آن راز یا مصلحت در افشای آن راز نمی بینند
که افشای سر الوهیت کفر دیگر القدر ما یش الله فلا نقشوه همچنین در افشای همه اسرار قوله

از خیال لب شیرین تو ای چشمه نوش | عرق آب عرق کنون شکر نیست که نیست

چشمه نوش شکر کنایت از محبوب معنی آنست که اے محبوب من هر محبوبی که هست از خیال لب شیرین
تو که لطف نت عرق آب عرق است یعنی هیچ یک نیست که توجه بلطف تو نداشته باشد و این نهال
در مزرعه جان کاشته باشد و تخم اے محبوب من هر محبوبی که هست از خیال لب شیرین تو یعنی
از دیدن کمال لطافت و ملاحظت تو عرق آب انفعال است و چون در رسیدن فیض الهی از جانب
نقصد و بخل نیست لیکن مدار او بر استعداد است بنا بران گوید قوله

من ازین طالع شوریده بخرم ورنه | بهره مند از سر کویت مگر نیست که نیست

معنی آنست که اے محبوب من هر کسی که هست فیض از جناب تو شامل حال اوست الا که من و این محض شوریدگی
طالع من است که استعداد و ندامت و گرنه از جانب تو بخرم نیست و چون کار معشوق مدام مستغنا و
خفا و کار عاشق محبت و وفا بنا بران گوید قوله

اگر کین بجز خسته چه بندی که بهر | در میان دل و جانم مگر نیست که نیست

اے محبوب من از بر اے من خسته دردمند بهر چه مگر کین مے بندی و هیچ مبادا اے من نمی پروازی که
مرا در دل و جان هر چه طریق و روشنی است مبیاست و چون کار معشوق مدام ناز و مستغنا گوید قوله

تو خود اے شعله رخسده چه در سرداری | که کباب از حرکاتت جگر نیست که نیست

معنی آنست که اے محبوب من بهالم هر جگر که هست از آتش غمزه و ناز که کنایت از ظهور و خفا و غنا

در بیان کمال
در بیان کمال
در بیان کمال
در بیان کمال
در بیان کمال

راستفنا کباب گشته معلوم نیست که توازین که دل عالمی را سوخته چه در سرداری و خیال تو صیت
و چون کار معشوقان اکثر بیوفائی است بنا بر آن گوید قوله

غیر ازین نکته که حافظ از تو ناخشنود است | در سراپای وجودت سهری نیست که نیست

معنی آنست که اے محبوب من ذات تو جمع صفات حمیده است و هر سهری که هست در دست الامین
که حافظ از تو خشنود نیست که با و وفا نمیکنی چنانچه جلای در خود گفت که جز اینقدر نتوان گفت در
جمال تو عیب که خال مهر و وفا نیست روسی زیار را و این سخن اگر چه بے اولی است لیکن **لا یُؤخِّدُ**
عَجُونُ بِمَا صَدَّرَ عَنْهُ غزل

روسے تو کس ندید سہرات رقیب ہست | در غنچہ ہنوز صدمت عند لیب ہست

اشکال این بیت آنست که نظریے باطن حق سبحانه را با وجود اینہمہ کلہا شکفتن غنچہ گفتن و با وجود این
ظہور مفصل مجمل قرار دادن نمی زیب و جواب آنست کہ چون شیونات الہیہ تاقتنا ہیہ اند و ہر چه بوجہ آمدہ
تناہی وارد پس آن ذات جمع شیونات را نظر بشیونات تاقتنا ہیہ باقیہ غنچہ گفتند و اگر باعتبار شہود
شیونات موجودہ گل گوید نیز شاید شگفتہ شد گل حمر او گشت بیل مست و معنی آنست کہ اے
محبوب من بکنہ ذات تو بچکس نہ رسید کہ ہزاران ہزار موانع انداز تجلیات و شیون ذاتیہ داعیان ثابتہ
و عجب تر آنست کہ در غنچہ یعنی در چندین پردہ نور و ظلمت نہانی چگونه روی تو کسے بیند چندانکہ ظہور کردی
مستور گشتی و ہنوز در آرزوے بوسے آن گل خوش بو صد ہزار عاشق بقرار اند و در عشقیہ قاضی حمیدین
معنی این بیت چنین دیدہ شدہ کہ روسے تو جز تو کسے ندید کہ عمر افت دیتی بیتی و مراد از رقیب دین و دنیا
و کفر و اسلام و امر و نہی و طاعت و معاصی و احکامہائے شرع و ہزاران تکلیفات عقل کہ در پیش است
اینہمہ رقیبان آرزوے اندازین معنی است کہ رہ عقل جز بیچ در بیچ نیست و بر عاشقان جز خدا
بیچ نیست و نیز رقیب فکر و عقل و ہوش دیگر مراد از رقیب چشم و رخ و خال و زبان و گوش و دست
و پا و سایر اعضا اینہمہ رقیبان آرزوے اند اما اینہا رقیب و حبیب زیرا کہ ظہور ہم نیست و حجاب ہم این
و ہمین حجاب ظہور شد و ہمین ظہور حجاب پس چون حجاب بر خیزد ظہور بر خیزد و چون ظہور بر خیزد و چندین
ذوق و شوق با کہ آگیزد و مراد از غنچہ دست و طالبان عند لیب دار گرد و برگردان طوفیہا دار و چون
ناگاہ با و عنایت بوز و آن غنچہ دمان بستہ یکایک بشکند و از بوسے آن عاشق عند لیب وارست

و چون گردد در ظهور حبیب رقیب فانی گردد و عبارت رقیب و عند لب تا آن زمان است که او در پرده است و چون از پرده برون آید کس در میان یابد آنگاه در ذوق ملک چنان دیوانه گردد که هیچ بیگانه و یگانه را داخل نماند وین میان اگر بگوش جان بشنوی هر دم بانگ انا الحق از برشته خیزانست و جز این بانگ بانگ دیگر در عالم نیست اما این زمان حال در منصور بقال آمد تا او را پاره پاره کردند بسوختند و خاکسترش با و دادند اما این بانگ را نتوانست برداشت پس معلوم شد که آن بانگ از منصور نبود اِنِّیْ اَنَا اللهُ از درخت بر آید و درخت در میان نه عجب که از منصور بر آید و منصور در میان نه و چون عاشق را با اعتبار باطن دمی از معشوق جدائی نیست گوید قوله

هر چند دورم از تو که دور از تو کس سباد | لیکن هنوز وصل توام عنقریب هست

معنی آنست که من محبوب من هر چند که بصورت از جناب گردون آب تو دور افتاده ام که هیچکس از تو دور سباد لیکن هنوز وصل توام عنقریب هست که باعتبار معنی با توام و تحمل اگر چه باعتبار صورت جسمانی از راه و فور مولی نفسانی از تو دورم که هیچکس از تو دور سباد لیکن هنوز با وجود این وصل تو عنقریب است که خوف فرموده سخن اقرب الیه من جبل الودید و چون همه کس عاشق اوست بنا بران گوید قوله

گر آدم بکوی تو چندان عجیب نیست | چون من درین دیار فراوان غریب نیست

معنی آنست که من محبوب من اگر خسته غریب بکوی عشق تو در آدم و دعوی عشق نمودم عجب من چرا که چون من در کشور عشق تو هزاران هزار و اله و شسته اند یعنی تنهانه من عاشق توام بلکه عالمی گشته میدان محبت تست و چون در کوی عشق محرومی نیست گوید قوله

عاشق که شد که یار بجالش نظر نه کرد | ایخوا چه درو نیست گز نه طبیب هست

معنی آنست که درین زمانه بسیار بوا بهوسان دعوی عشق مینمایند و میگویند که محبوب هیچ بسا ملتفت نشد بنا بران گوید که عاشق که شد که یار بجالش او نگاه نکرد یعنی هر که در راه عشق مردانه در آمد البته محبوب بجزاری او کوشید و آن کسان که محروم اند از اینجست است که در عشق ندارند بزور خود را عاشق نام نهادند و الا نه طبیب موجود است و هیچ نخلی از جانب طبیب نیست اما چون طبیب در نه بیند کرد و او و بد و چون لازم عاشق است که آزار بکسی نرساند و بقدر وسعت بجزاری او کوشد گوید قوله

اے دل بکوی خاطر آزاد کائنات | گز کار خوشدلی که چو باران نصیب هست

درست نیستان مستعد و بیخ خاص از خدا می طلبد او دعوی آنجست که او عاصی او است حقان مشهور

معنی آنت کہ لے دل بن چون مارا از کار خوشدلی کہ محض عطای عشق یا مشاہدات تجلیات و معرفت
رب الارباب است بہرہ است پس مہیبا بد کہ آزار خاطر کائنات روانداری یعنی اگر ایشان بچنگ بر خیزند
و با بکار پیش سے آیند مرا ایشان را نرنجانی و یا آنکہ چون اللہ تعالیٰ تہو عطا نمود و ایشان از تو طلب وارند
تو ہم بر ایشان عطا نما **أَحْسِنَ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ** و چون در نظر عاشق ہر جا ظہور محبوب حقیقی است گوید قولہ

در عشق خانقاہ و خرابات فرق نیست | ہر جا کہ ہست پر تو رو سے صلیب ہست

معنی آنت کہ در عشق خانقاہ و خرابات نظر نباید کرد چرا کہ ہر جا ظہور رو سے محبوب است پس در طلب رضا
او باید بود و در پے این و آن نباید شد و نیز از خانقاہ عزت و خرابات رسوائی یعنی در عشق عزت و رسوائی
برابر است نہ عزت بجز امیر ساند و نہ خواری از و میراند پس عاشق را باید کہ بعشق ساعی باشد و بہ این و
آن نپردازد و تحمل کہ عشق مراد ظہور ذات حق است یعنی در ظہور ذات حق کہ در خانقاہ و خرابات ست خرق
نہست و این ظہورات متنوعات و تجلیات متکثرات در وحدت ذات جلال و جمال صفت قاطع و مالوجہ
الا واحد غیرانہ اذا انت بعد والمراد ما بعد پر تو آفتاب کہ بر زمین می افتد در حد ذات متحد و
متکثر سے نماید و اگر بر شیشہا بتلون تا بدہر جا بہر رنگے نماید و در نفس از الوان مہر است و اگر قلوب را
افتد ایچ نقصان در و پیدا نشود چنانکہ بر عمل افتد ایچ شرف زیادہ کرد و جمیع صورتها ہر نور
حق اند خواہ و نہی خواہ خارجی خواہ ناقص خواہ کامل **قَالَ إِنَّ اللَّهَ يُتَجَلَّى يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِلنَّاسِ فِي صُورَةٍ
مُنْكَرَةٍ فَيَقُولُ أَنَا رَبُّكُمْ أَأَعْلَى فَيَقُولُ نَعُوذُ بِاللَّهِ فَيَتَجَلَّى فِي صُورَةِ عَقَائِدِهِمْ فَيَسْجُدُونَ
فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنَّ مَجْئِلِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصُورَةِ الْمُقْصَانِ فَيُنْكَرُونَ هَا تَمَّتْ بِحَوْلِ بَصُورَةِ الْكَمَالِ
يَعْتَقِدُهَا النَّاسُ** چون غرور و کبر شر الخصال من النساء والرجال است بنا بران گوید قولہ

آنجا کہ کار صومعہ را جلوہ سے دہند | ناقوس و پرور را ہب نام صلیب ہست

ناقوس چو بیت کہ بجائے بانگ نماز زنتند را ہب زاہد تر سایان صلیب خطہ گوشہ از زر و نقرہ
وس و چوب و امثال آن برہمن و رزنا رہند معنی آنت کہ جائے کہ مسلمانان حق پرست عبادت
میکند علامت کفر نیز بحسب امکان موجود است پس باید کہ عابدان بعبادت خود مغرور نگردند مبادا
کہ کفر با سلام مہبل گردد و نیز الفاظی کہ در مصرع ثانیست عشق مراد است معنی آنت کہ در ہر کج
کہ اسلام ممکن گرفتہ عشق را البتہ مدخلی است و چون این کلام ہر اسر عشق است گوید قولہ